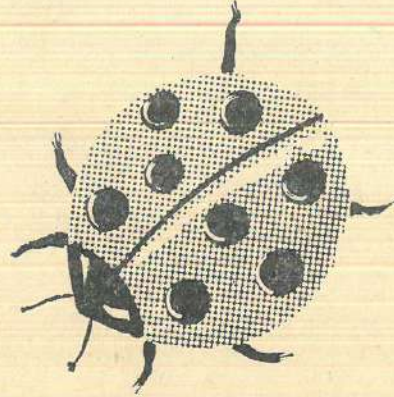

1966 yılı
Sizce
Uğur Getirecektir

YENİ YILDA

12
MİLYON

büyükçekilişlere iştirâk için
Bütün Tasarruflarınızı
T.C. Ziraat Bankasında toplayınız.

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın: 7615 - A - 33-129)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KASIM 1966

İÇİNDEKİLER :

«Child» Balladları ve «Türk Hanımı»
Türk Tüfekhaneleri
Ankara'dan Ninniler
İstanbul'da Derlenen Yanıltmacalar
Kayseri Pastırması
Halk Hekimliği ve Tedavisi
Halk Musikisi: Yapılan Yanlışlıklar
Adanalı Hasibe Ramazanoğlu
Birinci Âşıklar Bayramı
Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü (5)
Yozgat'ta Gayıt-Kış Hazını
Kandıra'dan Masallar: Hüsnü Yusuf (9)
Bedesten Köyü Folkloru

Ayhan DOĞANÇ
İbrahim Hakkı KONYALI
Emin SEVİNÇ
Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Mustafa GÜMÜŞKAYNAK
Muzaffer BATUR
Sadi Yaver ATAMAN
Nizamî NEFESLİ
İhsan HİNÇER
Cahit ÖZTELLİ
Hasan ÖZBAŞ
Numan KARTAL
M. Güner DEMİRAY

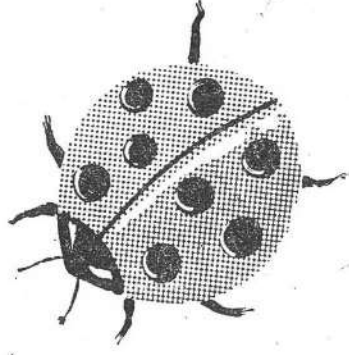
BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı : 208

Kı ruş : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

1966 yılı
Sizce
Uğur Getirecektir

YENİ YILDA

12
MİLYON

büyükçekilişlere iştirâk için
Bütün Tasarruflarınızı
T.C. Ziraat Bankasında toplayınız.

T.C. ZİRAAT BANKASI

TURAN REKLAMCIK

(Basın: 7615 - A - 33-129)

27 OCAK 1967

Devlet Nâşası

TÜRK FOLKLOR ANALİZLERİ

KASIM 1966

İÇİNDEKİLER :

«Child» Balladları ve «Türk Hanımı»
Türk Tüfekhaneleri
Ankara'dan Ninniler
İstanbul'da Derlenen Yanıltmacalar
Kayseri Pastırması
Halk Hekimliği ve Tedavisi
Halk Musikisi: Yapılan Yanlışlıklar
Adana'da Hasibe Ramazanoğlu
Birinci Âşık Bayramı
Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü (5)
Yozgat'ta Gayit-Kış Hazını
Kandıra'dan Masallar: Hüsnü Yusuf (9)
Bedesten Köyü Folkloru

Ayhan DOĞANÇ
İbrahim Hakkı KONYALI
Emin SEVİNÇ
Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Mustafa GÜMÜŞKAYNAK
Muzaffer BATUR
Sadi Yaver ATAMAN
Nizami NEFESLİ
İhsan HİNÇER
Cahit ÖZTELLİ
Hasan ÖZBAŞ
Numan KARTAL
M. Güner DEMİRAY

BİZE GELEN KİTAPLAR

Sayı : 208

Kı ruş : 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK FOLKLORU DERGİSİ

BAS

AĞRILARINA KARŞI

GRİPİN

faydalıdır

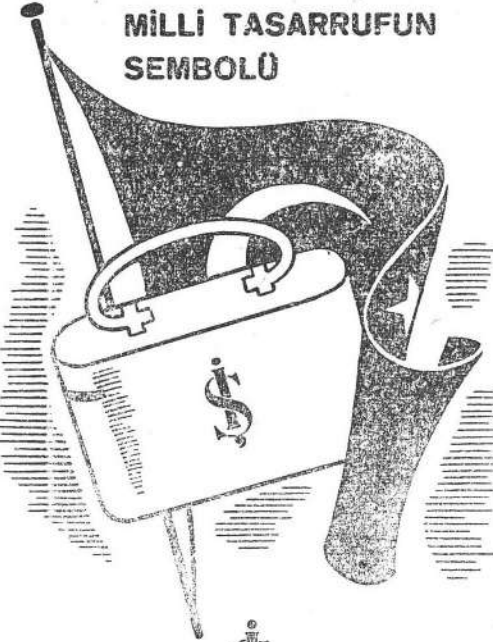
GRİPİN

4 saat ara ile günde
3 adet alınabilir.

(Yeni Ajans: 8156-133)

Baskı Ta: 12-11-1966

MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOİLÜ

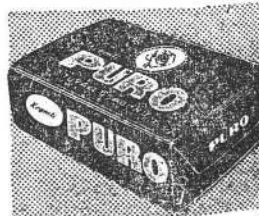
TÜRKİYE \$ BANKASI
paranızın... istikbalinizin emniyeti

(Folklor: 131)

cildi temizler... bester...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yu-
muşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.

BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU

100 DE 100 SAFTIR

Terkibinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNU

(Yeni Ajans: 8156-132)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 208

KASIM 1966

YIL : 18 — CİLT : 10

«Child» Balladları ve Türk Hanımı

Yazan : Ayhan DOĞANÇ

Balladlar Orta Çağda meydana çıkmış hikâyeli türkülerdir. Bunların en önemli karakteristikleri hikâye anlatmaları, türkülerle hikâye sunmaları ve halk yapısı oluşlarıdır. Bunlara ek olarak da balladların gayri şahsî olduklarını ve sadece bir hikâyeyi terennüm ettiklerini söyleyebiliriz. Balladlarda karakter analizine yer verilmez. En büyük gaye hikâyeyi melodiyile anlatmaktır.

Bu türkülerin kahramanları çoğu kere basma kalıp olup, anlatmış oldukları hikâyelerin mevzuu, hissi ve melodramatiktir. Gazetelerde okuduğumuz her hangi bir cinaî vaka, bir felâket veya acı bir durum, balladların mevzuundan katıyen farklı değildir. Kocasını kandıran kadın; kendisinin istediği adamla evlenmeyen kızın, ağabeyi tarafından öldürülüşü, gibi

Balladın yaratıcısı, bir plân dahilinde vakalar silsilesini takip eder. Ekseri zor durumlar ve bunların nasıl sonuçlandığı terennüm edilir, balladlarda. Türkülerin şahıslar hakkında gereken bilgiyi vermemeleri yüzünden anlatılan kaypak, kararsız durumların neden dolayı meydana çıktıklarını tahmin etmek de güç. Balladın ilk kısmı şöyle bir geçirtilir. Yaratıcısı, okuyanlara veya dinleyenlere neticeyi vermekte adeta acele eder.

Profesör Edward Mc Leach'in dediği

gibi, balladlar modern tiyatro ve sinema eserlerine benziyor; çünkü, çoğu zaman vakanın sonundan veya ortasından başlıyor anlatmağa. Belki balladlar ilk yakıldıkları zaman az veya çok, gereken fon bilgisini veriyorlardı fakat zamanla bu ikinci ve üçüncü dereceden addedilen bilgiler havi mısraları atıldı; can alıcı, heyecanlı kısımları kaldı. Halk zaten nedeni, niçini pek aramaz, diyor. Halk; entrospektif ve analizi değildir işte bu sebeptendir ki balladlar objektiftirler, lirik değildirler. Hikâyeyi anlatanın «ben» dediğini 'luymak, olayları süzgecinden geçirdiğini görmek adeta imkânsız. Vaka mahallini siz hayalinizde canlandırırınız veya süslersiniz.

Ballad yaratıcıları, Orta Çağın çok kuvvetli dini atmosferine rağmen, dini temlere pek el a'ınmışlardır. Belki din gibi ulvi mevzuları ballad gibi formlarla anlatmak günah sayılmış olabilir. Yaratıcılıklar devir deviriyelerin prenslerin en şaşıklı devri olmasına mukabil, ballad söyliyener tarihi olayları gerektiği kadar mevzu edimmemişlerdir. Halk, kendisine tesir eden, efsaneleşmiş tarihi olayların anlatıldığı terennüm edildiği balladlardan daha çok hoşlanıyordu Balladlar ne kadar romantik havaya bürünmüşlerse de, gene reel karakterlerini bozmamışlardır.

Balladların üslubu basmakalıptır. Aynı şekilde söylenir; Basmakalıp olaylar, deneyimler, ortak mısralar, aynı mecaz ve deyimlerin bulunduğu görülür. Sadece bir kelimenin değiştirilmesi ile dört mısralık bir bölüm tamam olur ve hikâye bu suretle ilerler sanki. Bazı balladların nakaratları da vardır.

Balladların ölçüsü folklorcuya arzu edilen bir düzen göstermez. Mısralar kâh uzar, kâh kısılır. Lakin musikisi sayesinde kusurlar sanki ortadan kalkar da, bir hususiyet olur. Vurgular yerini değiştirir; heceler kâh büzülür, kâh uzar. Lambus vezni ile yazılmışlardır. İngiliz balladları, kıta dizilerinden meydana gelmiş olmasına mukabil, Doğu Avrupada bir nevi epik formundadır. Kafiye abcd dizisindedir. Birinci ve üçüncü mısralarda dört; diğer mısralarda ise üç vurgu vardır, fakat değişebilir. Mamafih altı vurgulu beyitler de vardır.

Balladları kimler yazmış ve bestelemiştir? Bu iki suale cevap vermek hiç de kolay değil. Bazı folklorcular bunları bir grup halkın, diğerleri ise halk şairlerinin eserleri olduğu hususurda iddiada bulunuyorlar. Tek kişinin eseri olsa bile, asırlardır dilden düşmeyen balladlarda her halde bir çok kişinin emeği olsa gerek: Her ballad söyleyen, bilerek veya bilmeyerek ona bir şeyler katmıştır, tıpkı Anadolu muzun türkülerinde olduğu gibi, ayrı ayrı yerlerde oturanlar, hattâ aynı yerde bulunanlar varyantları meydana getirmişlerdir, zevk, anlayış, kabiliyet veya sosyal faktörlerin icabı olarak.

«Judas» adlı ballad, ekde bulunan balladların en eskisidir. Onüçüncü asra ait bir el yazmasında bulunmuştur. Balladlar, hattâ defterlerinde, destanlarda, kitaplarda korunmuştur. 191 tanesi William Pitt'in evinde misafireten kalan Bishop Percy tarafından kurtarılmış: Balladları havi kolleksiyonla evin hizmetçisi şömineyi tutuşturmak istiyormuş. Percy bunları Eski İngiliz Şiirleri Kalıntısı adlı bir kitapta yayınlamış. Bu arada meşhur romancı Walter Scott'u balladların koruyucusu olarak da görüyoruz. Ondan sonra folklor hâmileleri balladları toplamaya devam ettiler ve eline düşenin zevk ve anlayışına göre değişikli-

ğe uğradı balladlar.

Fakat bütün balladlar ondokuzuncu asrın sonuna doğru F.J. Child'in Popüler İngiliz ve İskoç Balladları adlı kitabında neşrolundu. Bugün bu balladlardan «Child (Çayld) Balladları» diye bahsedilir. Hepsı 305 tane'dir. Koleksiyona varyantlar ile gerekli izahat ilâve edilmiştir.

İşte bu 305 balladın biri «The Turkish Lady» (Türk Hanımı) adını taşıyor. Child Balladı numarası 53, B metni, Profesör Mc Leach bunun Amerika ve İngilterede bir çok varyantları olduğunu Güney Avrupa ve Germen ülkelerinde buna benzerlerin bulunduğunu söylüyor. Hikâye hemen hemen hepsinde aynı. Balladın kahramanı İngilterede Beichan veya Beecham, Amerikada ise Batesman diye bir kişi ve ballad «Türk Hanımı» diye biliniyor.

Balladın mevzuunun, Başpiskoposun babası Gilbert Becket'le ilgili bir efsaneden çıktığı zannediliyor. Bir 1300 el yazmasında bu ballad var. Hikâyeye göre Gilbert Becket Filistinde Müslümanlar veya Araplar tarafından esir edilmiş. Müslüman amiralin kızı tutmuş, buna âşık olmuş. Gilbert kaçtıktan sonra hanım, peşinden Londraya gitmiş. Gilbert altı piskoposla görüşüp, kadını vaftiz ettikten sonra evlenmiş. Lâkin ertesi gün adam Mukaddes Topraklara (Filistine) gitmeğe karar vermiş. Üç yıl gelmemiş; karısının bir oğlu olmuş; adını Thomas koymuşlar. Aşağıda tercümesini verdiğimiz ballad bu efsaneden çok, Avrupada söylenen balladlara uygundur.

A me'nindeki kahramanın atlı Genç Bekie: Bir şövalye. Kendisine âşık olan Fransa Kralının kızı Burd Isabel. A metninin 36 kıtasına mukabil, bizim B metni 12 kıtadan ibaret. Gerek A ve gerek B metni...

Bana öyle geliyor ki, her ne kadar B metnine «Türk Hanımı» adı verilmişse de, burada Batesman'a âşık olan kadının Türk olamayacağıdır. Zira Orta Çağda ve hatta daha sonraları bile Araplara, genellikle Müslümanlara Türk denilmektedir. Müslüman kadınların hele Türk kadınlarının bir Hristiyanla evlenmesi, dinini değiştirmesi, İngiltereye kadar pesinden gitmesi...

ARAŞTIRMALARI

hiç de duyulmuş şey değildir. Bu balladın A metni, yani Fransız prensesin İngiltereye gitmesi, ve Hristiyan olan Lord veya şövalye ile evlenmesi akla pek çok daha yakındır.

TÜRK HANIMI

İngilterede bir adam yaşardı
Asil bir tabakadandı
Huzursuzdu, hoşnut değildi
Güzel bir diyardı, bir ülkeyi görmek isterdi.

Doğuya açıldı, açıldı batıya
Açtı yelken bütün Türk kıyısına
Ta yakalanıncaya kadar
Ve bir daha azat edilmemek üzere.

Türkün yalnız bir kızı vardı
Asil bir tabakadandı
Babasının elinden anahtarları çalı
Lord Batesman'ı azad edeceğini bildirdi.

Götürdü Lordu alt mahzene
Şarap çıkardı ona en kuvvetlisinden
«Her an bir saat sanki;
Lord Batesman, benim olsan sen!»

«Yemin edelim, söz verelim
Yemin edelim, bozulmasın hiç:
Başka kadınla evlenmeyeceğine yemin edersen
Başka erkekle evlenmeyeceğime yemin ederim ben»

Yemin ettiler, söz verdiler
Yemin ettiler, bozmadılar.
Başka kadınla evlenmeyeceğine yemin etti.
Başka erkekle evlenmeyeceğine yemin etti.

Yedi uzun yıl geldi geçti
Yirmi üç yıl geçti gibi oldu.
En iyi giysilerini bohçaladı
Lord Batesman'ı görmeye gideceğini söyledi.

Yedi uzun yıl geldi geçti
Yirmi dokuz yıl geçti gibi oldu.
En iyi giysilerini bohçaladı
Aramaya çıkacağını söyledi Lord Batesman'ı

Kapısına varıncaya dek gitti; içi yandı,
Çok gürültü vardı ama içeri girmedi.

Bize Gelen KİTAPLAR

★ Behçet Kemal ÇAĞLAR: «Benden İçeri». Şiirler. Anayurt, Atatürk, Tedirgin Baş, Tutkun Gönül, Ankaralı Âşık Ömer, Eskilerin izinde ve Başka Bahçelerden bölümlerini kapsayan yedi kitap bir arada. 14 X 20 Cm. boyunda, 420 sayfa, 15 lira.

★ Necî ÇARPAN: «Yeni Mesnevi». Mevlâna ile Necî Çarpan. Mevlâna'nın ruh varlığı tarafından yazdırılan tebliğler. İkinci cilt, 4,5 ve 6. kitaplar bir arada. İsteme adresi: Mithatpaşa Cad. No: 59/12, Yenışehir - Ankara. 14 X 20 boyunda, ciltli, 490 + 124 = 614 sayfa, 25 lira.

★ Âşık Ali İzzet ÖZKAN: «Sürmeli». Şiirler. 12 X 17 boyunda, 32 sayfa, 1 lira.

★ Nedim ORTA: «Sevi Yorgunu». Şiirler. 14 X 20 boyunda, 48 sayfa, 250 kuruş.

★ Shirley L. ARORA: «Proverbial Comparisons in Ricardo Palma's Tradiciones Peruanas — Ricardo Palma'nın Peru An'aneleri'ndeki Atasözleri ve Deyimlerin karşılaştırılması». University of California Press, Berkeley and Los Angeles. Folklore Studies: 16 — Kaliforniya Üniversitesi Yayınları. Folklor Çalışmaları: 16. 26 X 17 boyunda, 206 sayfa, \$ 6.00 (Dolar).

★ Sabahattin Ali: «Son Hikâyeler — Esirler». (Bütün eserleri: 9-10) Hikâyeler ve bir oyun. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 17. 17 X 12 boyunda, 316 sayfa, 6 lira.

★ Ünver M. ORAL: «Bir Karagöz Oyunu — Öp Hacivatın Elini». Üsküdar Yayınevi. P. K, 46, Üsküdar - İst. 12 X 17 boyunda, 84 sayfa, 3 lira.

★ Ahmet BORCAKLI (Müzik) - Âşık Veysel ŞATIROĞLU (Şiir): «ATA-TÜRK'E AGIT» Şiir ve Nota. Siyah zemin üzerine Atatürk'ün bir portresile. Borcaklı Yayınları, Güz Sokağı, No. 13/4. Güvenevleri-Ankara, 24 X 32 boyunda, 4 sayfa, 1,5 lira.

Türk Tüfekhaneleri

Yazan : İbrahim Hakkı KONYALI

Türklerin İstanbul'da yaptıkları tüfekhane hakkında Doğulu ve Batılı âlimlerin kesin bilgileri yoktu. Hele Dolmabahçe stadının yerinde tüfekhane bulunduğunu kimse bilmiyordu. Fatih Sultan Mehmet Galata'da sonradan adını semtine verdiği Tophaneyi yaptırtırken, yine Galata'da sonradan (Yeraltı camii) adını alan Kurşunlu mahzen ile Tophane kapısı arasına surun dışına bir de (Dimeşkihane kârhanesi - Şam kılıçları imalâthane) kurdurmuştu. Şam kılıçları Türklerce makbul kılıç cinslerinden olduğu için Fatihin Kılıçhanesine (Dimeşkihane) denilmiştii. Burada bir rivayete göre Galatasarayının altındaki madenden çıkan ve (Eski İstanbul demiri) denilen demirden her çeşit kılıç ve tüfek yapıldı. Kanunî Sultan Süleyman İkinci Beyazid'ın genişlettiği Tophaneyi yeni baştan yeni icab-lara göre kurarken Unkapanı ile Cibali arasında şimdiki Eyüp caddesinin üstüne bir de tüfekhane ve bunun yol aşırı karışısına da — Mimar Sinan'a— bir tüfek-

«Lord Batesman'ın evi burası mı?» diye bağırılı.

«Yoksa içeri yeni gelin mi getirdin sen?»

★

«Gidin de yediği ekmeği hatırlatın;
Gidin de içtiği şarabı hatırlatın;
Gidin de hatırlatın hanımını;
Onu soğuk demir zincirden kurtaran!»

★

Lord dösemeye vurdu ayağını
Üç parça etti masayı.
Dedi, «Yeri yurdu terk ederim
Beni kurtaran Türk hanımı uğruna.»

★

Kapısına varıncaya dek gitti kadın, içi yaralı;
Çok gürtlü vardı ama içeri girmedi.
Lord dedi, «Serge parmağında daha çok altını var
Seninkinden, yeni gelin ve bütün sovrundan.»

hane kârhanesi mescidi yaptırmıştı. Galata'daki (Dimeşkihâne), Sultan İbrahim'in cülusu yıllarında Kara Mustafa Paşa şehit edildikten sonra muattal kalmıştı. Güm-rük emini Ali Ağa bu binayı satın alarak yıktırması, arsasına (Yehudhane - Yahudi pansiyonu) yaptırmıştı.

Tüfekhanesi mescidi H. 1130 M. 1713 yılı sabahının 18 inci pazar günü bir yahudi evinde çıkan yangında yandığı anlaşılmaktadır. Sultan Mahmut 1243 H., 1827 M. yılında bu tüfekhaneyi yenilemişti. Keçecizade İzzet Molla aynı tüfekhane için dokuz beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştı.

1249 H. 1833M. yılında bu tüfekhane-den bir yangın çıkmış hem tüfekhane ve hem de mescid tekrar yanmıştır. Mescidin arsasına 1900 M., 1310 H. yılında soğuk hava deposu yapılmıştı. 10 sene sonra bu depo'la yanmıştır. Geniş bir sahayı işgal eden Tüfekhanenin avlu duvarı 25 sene evvelsine kadar ayakta idi.

İkinci Sultan Mahmut tüfekhane yanar yanmaz İngiliz mühendislerinin ve fen adamlarının nezaretleri altında Dolmabahçe şimdiki statyomun yerinde makineleri (Vapurhane - buhar) ile işleyen bir tüfekhane yaptırmıştır. Kapısının üstündeki mermere Yesari zadenin nefis taliki ile dört satır halinde şair Pertev Paşa'nın on altı mısralık kitabesi hakedilmişti. Bu manzumenin tarih mısraları şunlardır.

Pertev bu tarih-i Bâlâ, Resm-ü binası
vâlâ tarih-i taam mü âlâ «Dileü tüfenk-hane» 1249.

Ömrümün tam çeyrek asrını harcava-rak İstanbul'un bütün âbidelerini tetkik eder ve kitâbelerini toplarken 23 yıl evvel bu kitâbevi aynen kopya etmistim. 1914 yılı'na tüfekhane yıkılırken kitâbe taşı da parçalanıyordu. Kurtardım ve Topkapı Sarayı Müzesine naklettirdim. Şimdi müze de kitâbeler arasında 198 numarada muhafaza edilmektedir.

Ankara'dan Ninniler

Derleyen : Emin SEVİNÇ

Huu huu
Dervişler

Hak yoluna girmişler
Hak yolunda bir pınar
Ne soğulur ne dîner
Bunu içen dervişler
Muradına ermişler

Uyusun da büyüün ninni
Mini mini yavruma hu ninni

Huu huu
Dervişler

Bir gelini almışlar
Kürklerine sarmışlar
Öpüyüm kokuyum derken
Devrik dingile kalmışlar

Ninni benim yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Dandini dandini dasdana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lâhanayı
Lâhanayı yemez kökünü yer
Oğlum sade lokum yer

Mini mini yavruma hu ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Dandini dandini danadan
Bir ay doğmuş anadan
Bağıslasın yaradan
Eksilmesin aradan

Mini mini yavruma hu ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Fış fış kayıkçı
Kayıkçım küreği
Tıp tıp eder yüreği
Akşama fincan böreği
Yavrum yesin büyüün
Hem büyüün hem yürüsün

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Hu hu hu kuşu
Derenin tepenin baykuşu
Enginlerde yuvası
Mamalar getirir babası
Yavrum yesin büyüün
Hem büyüün hem yürüsün

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Hu hu hu kuşu

Ben çıkamadım yokuşu
Yokuş bülbül yuvası
Mamalar pişirir hanım ninesi
Yavrum yesin büyüün
Hem büyüün hem yürüsün

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Hu hu husuna
Yavrum gider ninesine
Ninesi de bir gülcü hanım
Gül doldurur çevresine

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Dandini dandini dat bunda
Eyerlenmiş at bunda
Halayıklar da hep bunda
Küçücük yavrum yat bunda

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Hu hu hu dede
Yorulduğum gele gide
İravak bal kaymaklı pide (1)
Yavrum yesin dedi de

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Dandini dandini danalı bebek
Elleri kolları bağlı bebek
Uyusana a cici bebek
Büyüsene yumurcak

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Hu hu illallah
Sen uykular ver allah
Yavrum uyur inşallah
Yavrum uyur ninni
Uyur da büyür şimdi

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Dandini dandini dasdanadan
Katır gelir kesteneden (2)
Şöyle de güzel doğar mı
Şu kılıklı beslemeden

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Hu hu husu var
Mini mini yavrumun uykusu var
Kimlerden korkusu var

İstanbul'da Derlenen Yanıltmacalar

Yazan : Dr. M. Kemal ÖZERGİN

- 1 - Derlemenin konusu : İstanbul'da söyleneni tekerlemeler (yanıltı)macaları).
 - 2 - Derlemenin bölgesi : İstanbul şehri.
 - 3 - Derlendiği yer ve tarih : İstanbul, Kasım 1949 - Mayıs 1951.
 - 4 - Derleme şekli : Toplama.
 - 5 - Malzemeyi verenler : Yanıltımacalar yukarıda gösterilen tarihler arasında bir çok şahıstan tekrar tekrar derlenmiş olup, bunların ayrı ayrı gösterilmesine lüzum görülmemiştir.
- NOT : İstanbul'da yanıltımaca'ya «tekerleme» denmektedir.
1. Aksaray'da akar çeşme aksa raylar bozulur.

Adı güzel yavruma ninni
Kendi güzel yavruma ninni

Dandini dandini dan kuşu
Çalı diken yuvası
Âttâ gitmiş beybabası
Mamalar pişirmiş hanım ninesi
Elinde şeker halkası
Yavrum yesin büyüsün
Sokaklarda yürüsün
Hem yürüsün hem büyüsün

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma hu ninni

Hu hu hu derim
Ben develeri güderim
Güdemezsem nederim
Başını da alır giderim

Mini mini yavruma ninni
Küçücük yavruma bu ninni

Hu hu hu seni
Duymasin mehmoh sesini
Eğer mehmoh duyarsa
Hem seni yer hem beni

Mîni mini yavruma ninni
 Küçücük yavruma hu ninni.

(Derlenenin yaşı: 65, kadın, Ankara)

- (1) Iravak bal : Ravak bal
(2) Kestane taşıyan katır.

2. Bir berber, bir berbere bire berber
gel beraber bir berber dükkânı açalım
demiş.

3. Bir dalda bir kartal, dal tartar, kartal kalkar.

4. Bu duvarı (/odayı) bağlanalamalı mı, yoksa badanalamamalı mı.

5. Çatalca'da topal çoban çatal sapan yapar satar.
Bilmem parası var mı da çatal sapan yapar satar, bilmem parası yok mu da çatal sapan yapar satar.

6. Herkes lâhana lâhanalanmış biz de lâhana alıp lâhanalanalım

7. İbişle Memiş mahkemeye gitmiş bilmem mahkemeleşmişler mi, bilmem mahkemeleşmemişler mi?

8. Keşkekçinin keşkeklenmiş keşkek keşkesi.

9. Kırk kartal, kırk kanadı kırık kartal, kırkı kalkar, kırkı konar.

10. Kırk kartal, kırkı da kanadı kırık kartal.

11. Kırk küp kırkının da kulpu kırık küp.

12. Lâleler lâlâmin elinde lâl oldu.

13. Saçmalamalı mı saçmalamamalı mı

14. Şu karşıda kuru kavak, takırdadın da mı kurudun, dibi kovuk kabuğu kalın iğri doğru kuru kavak.

15. Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi, ortada şeyhişlâm paşası.

16. Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi ortada su şişesi.

17. Şu (/ bu) tesbihi incelemeli mi, yoksa incelememeli mi?

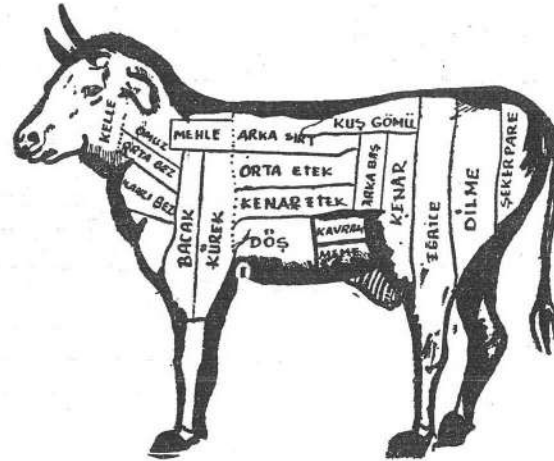
18. Şu yoğurdu sarmısaklasak da mı saklasak sarmısaklamasak da mı saklasak.

19. Üç tunç tas kayısı hoşafı.

Halk Yiyecekleri :

Kayseri Pastırması, Kuşgözü ve Tütünlük

Yazan : Mustafa GÜMÜŞKAYNAK

Şema'da, bir büyükbaş hayvanda ,pastırma elde edilen kısımlar görülüyor...

Kayseri'deki fabrikaları sıralayan Kayserili sıraya bir de pastırma fabrikası eklerse yalan söylemiş sayılmaz Çünkü, yılda kırkbin iri baş hayvanın bir kapıdan canlı girip, öbür kapıdan pastırma olarak çıktığı bir Meşhedi palavrası değil, gerçek...

Yine bir Kayserili, yılda kırk bin baş hayvanın piyasaya yirmi türlü pastırma olarak sürüldüğünü söz ederse sakın karışık vermeyin; gerçektir. Yirmi türlü pastırmanın her birinin ayrı özelliği, ayrı tadı olduğu da dosdoğru...

Bir Kayseriliye «say yirmi türlü pastırmanın adını» dediniz mi, bir ilkokul öğrencisinin «Türküm - doğrudum» u okuduğu gibi okur: «Sirt, kuşgözü, kenar mehli, eğrice, omuz, dilme, şekerpare, kurek, kapak, döş, etek, bacak, ortabaz, kavrama, meme; kelle; kanlıbez, arkabas; tütlük.»

Kayserilinin biri Başkentte bakkallığa başlar. Kayserili okur-yazar değil.. Bir defter alır, veresiye isteyeneye dikkatlice baktuktan sonra hangi tür pastırımaya benzetirse o sayfaya, o pastırmanın resmini

çizer. Verisiye defterinin her sayfasında bir pastırma resmi ve altında da rakamlar. Aybaşı oklu mu, çırağına seslenir Kayserili: «Oğlum, kuşgözü geldi mi? Mehle parayı getirdi mi? Şekerpareden ne haber? Kanlıbeş bu ay da hesabı getirmezse vere-siyeyi kes!»

İşte bu Kayserili şimdi milyoner. İlginc veresiye defterini hâlâ sakladığı söylenir.

Yirmi türlü pastırmadan «surt» başta gelir. Sonra «kuşgözü» ondan sonra da «kenar» (dilme). Bu üçünün tadına doyum olmaz. «Hadi canım sende» diyenler bu üç tür pastırmanın tadını tadmayanlardır...

Sırt'ın bir «tütünlük» yeri var; sırt'ın tam uç kısmı. Her kursağa düşmez. Tütünlük ağaların, beylerin mezeisi, çerezi. Bir baş hayvandan bir kilo tütünlük, ya çıkar ya da çıkmaz. O da eşe dosta, rüşvete yetmez! Gram işi tütünlük isteyeneye da «döş»ün ucunu yuttururlar «tütünlük» diye...

«Kuşgömu» muz'a benzer; ne niyetle

Halk Hekimliği ve Tedavisi

Yazan : Muzaffer BATUR

BEZEME: Bazı kimselerde bir kaşıntı olduğu zaman derhal bezemeden anlıyan yaşlıca bir kadına gidilir. Hastanın gömleği ve fanilâsı kırmızı toprak aşısıyla beraber okutulup bezetilerek giydirildiği zaman, BIUZİBİLLÂH, kaşıntı iyi olur.

GECE YANIĞI: Taze çocukların yüzlerinde çıkan sulu kabarcıkların iyi idilmesi için ayva ağaçlarının tıbından yaş çamur alarak bu kabarcıklar üzerine sürülür. BIUZİBİLLÂH, iyi olur.

SİNİL (Siyil): Vücutte deri üzerinde bir kabarcık - sinil çıktığı zaman, toprak altırda yaşayan bir köy köstebeğinin (yer köstebeği) yer yüzüne taze tepmiş olduğu toprak okunarak, bu sinillere sürülür. BIUZİBİLLÂH, geçer.

NEVAZİL (Nezle): Defne tohumları ezilip karıştırılarak nezle olan kimsenin başına yakılırsa (sürülürse) iyileşir. Köylüler nezle DÜMA oldum derler.

ROMATİZMA: Defnenin yaprakları bir kapta kaynatılarak, çıkan simsiyah yağlı ılık suyuna ayaklar sokulunca roma-

tizma iyi olur.

KIRIK VE ÇIKIKLAR: Kol, ayak, v.s gibi yerlerde incinme, çıkık veya kırık olursa tatlı su balığını veyahut sarımsağı dövüp, melhem gibi bağlayınca geçer. Ayrıca çıkıkçılara da götürülür. Çıkıkçılar, çıkan yeri çekerek, ovarak çıkığı yerine kor, tedavi eder.

GECE ALTINA İŞEYEN ÇOCUĞUN TEDAVİSİ: Rast geldiği yerde işeyen erkek çocuğunu bu alışkanlığından vaz geçirmek için süpürge çöpünü yakıp kızgunken çü.....nün ucuna dokundururlar. Çocuğun canı yanar, korkar, bu fena alışkanlığından vaz geçer.

KARIN ŞİŞLİĞİ: Karnı şişen çocuğun karnına kabak yaprağına benziyen gabalak adlı bitkinin yaprağını koyarlar. Bir müddet sonra, hasta iyi olur.

TİFO (Humma): Hastanın başına kar koyarlar. Şakaklarına da diri kurbaga koyarak tülbentle bağlarlar. Eğer kurbaga ölürse, iyi saymazlar. Hastanın öleceğine inanırlar. Bazan da beneksiz bir kara tavuk

yersen ye!... Tüm pastırmanın tadı var kuşgömründe. Dil ile damak arasında erir kuşgömi. Kurabiye gibi. Kuşgömünün görünüşüne aldanmamak gerek; şekil olarak ne kadar sevimsizse tad olarak o kadar nefis...

Parekende pastırma satışları adamına göre yapılır. Alıcı bir de bilgiç olursa, pastırma kazığından kurtulamaz. Bir daha da pastırma yememeye ve içere. En iyi pastırmayı alabilmek için kayıtsız şartsız teslim olmak şarttır Kayserili'ye. Çünkü Kayserili bu konuda hiç şakaya gelmez.

Etek, kavrama, meme ve kellegömi, türündeki pastırmalar fakir fukara yiyeceğidir. Bu dört tür «çitır» pastırmanın dışında kalanlar. «Çitır», seçme pastırma anlamını taşır.

«Çitır»ın dışında kalan bu dört tür pastırma mevsiminde satılmazsa değeri yarı yarıya düşer. Ve köylünün madımanak et, kıyma, tat olur.

Kayseri'nin ne pamuğu, ne zeytini, ne de tütünü; hiç bir türlü doğal ürünü yok. Doğa bu kentte yalnız pastırma yapımına elverişli.

Canlı hayvanı Erzurumdan, Kars'tan biberi, sarımsağı ve çaman (çemen) i çevre illerden gelir pastırmanın. Kayseri'de doğanın etkisi ve emekçinin çabası yaratır pastırmayı...

Mevsim geldi mi ; pastırma piri gelir, oturur Erciyes'in doruğuna. Pastırma piri doğa gibi güçlü; kış yaz, yaz kış yapar. Piri efsunlar Kayseri'yi, Efsunladı mı; ışıltılı bir yaz gelir Kayseri'ye. Pastırmalarından sızır sızır yağ akar. Buna «pastırma yazı» denir. Sonra siyim siyim bir yağmur yağar. Buna da «Pastırma yağmuru» denir. Bu yağış tozu yok eder. Toz alan pastırma, tüm değerini yitirir.

Erciyes bir gün pastırma piri kovarsa o zaman, Kayseri'de pastırmacılık ölür.

ARAŞTIRMALARI

kesilir kesilmez, sıcak sıcak, hastanın başına konur.

ATEŞLİ HASTALAR: Acı tıvelek (cırtlak - dövlek) dedikleri bitkiyi yaşken havanda döverler. Suyu çekirdeği çıkarılır. Bu mayı ayak tabanlarına, boyna, bileklere, avuç içlerine, kulak arkalarına sürülür. Giydirilip yatırılan hasta terler, açılır, şifa bulur.

GRIP (Üşime): Bir çocuğa üşmeden sonra ateş gelirse, lavarın iç yağın arkasına, sırtına, karnına, bileklerine ve diğer yerlerine sürerler. Sonra da üzerine, karabiber ve tuzu dövüp ekerler. Çocuk salıncığına yatırılır. Terlemeye başlar, iyileşir, gözü açılır.

ÇOK TERLEMEK: Sık sık terleyen, zayıflayan hasta, tedavi için söğüt yaprağı üzerine yatırılırsa ter kesilir, şifa bulur.

SICAK GEÇME: Yaş enginar yaprağı dövülüp yoğurtla karıştırılarak harareti çok fazla olan hastanın ayaklarına ve diğer taraflarına sarılır. Hastanın ateşi düşer, böylece hasta şifa bulur.

BACAK SIZILARI İÇİN: Bacakları sızlayan kimselere (tokul olana) defne yaprağı iyi gelir. Defne yaprağı kaynatılır, hasta ayaklarını içine sokarsa, ferahlar.

KANLI BASUR: Maraz giderse (Burgun olursa), lâmbada yanan gaz yağı, pamuğa batırılarak makada konur. Eski zamanlarda kanlı basurlu askerlere, bir toprak afyon aldirtırlarmış; afyon bir pamukla makada konularak basur geçirilir, tedavi edilmiştir.

ISHAL HASTALIĞI: Ayva yaprağı kaynatılarak suyu içilir, ishal ve amel hemen geçer.

BEL, BACAK VE DİĞER

SIZLAMALAR İÇİN:

Türlü ot ve çiçek toplanarak (40 türlü ot), ilkyazda (İlkbahar) bir kazanda kaynatılır. İçine biraz da mayıs atılır. Hasta 7 gün müddetle kazana girer. Her çıkışında döşeye (yatağa) konur. Sonunda iyi olur.

KUNDAK ÇOCUĞUNUN KARIN AĞRISI: Çocuk bağırmaya başlar. Bu ağrı iki türlüdür. Bazan beze olur, bu beze dişi ve erkektir. Eğer erkek beze ise, izinli

hocaya (herkes yapamaz, nefesi kuvvetli tanınmış olması lâzım) okuturlar. Bu ameliye göyle yapılır. Hasta çocuk izinli hocaya götürülür. Kırmızı aşı toprağı bir fincanda su ile ezilerek hazırlanmıştır. Hoca bunu okur ve çocuğun karnına çapraz - çapraz, kareli, haneli - haneli sürer. Emzikli anası da bu sudan üç yudum içer. Böylece hastalığın geçeceğine inanılır.

GÖZE KAN GELME: Ayva yaprağını yıkayıp, tüylü tarafı göz kapağına kapatılırsa, gözün kanı alır.

NAZAR: İpiyi bir çocuk (sıhhatli çocuk) hastalanınca «ay çocuğa nazar değdi!» denir. Kurşuncuya götürülür. Baş üzerinde kurşun döktürülür. Bunun da izinli olması şarttır.

ÇAKMA YARA: (Gece yanığı): Buna en fazla sarıca yarası, derler. Yüzde veya herhangi bir yerde üreyen yaralardır. Bunun tedavisini de izinli ocaklı bir kimse yapar. İzinli, iki adet döven çakmak tasını okuyarak yara üzerinde birbirine vurarak bir kaç defa çakar. Böylece yaralar ürker ve iyi olur.

KIRK BASIĞI VE TEDAVİSİ: İki kırklı kadın, kırk gün müddetle çocuklarını ve kendilerini birbirlerine göstermezler, kaçırlar ve kaçarlar. Tesadüfen birbirlerine rastlarsa, birisinin karnı çürürse (evhamlanırsa), onun çocuğunun büyüemeyeceğine inanılır. Kafası büyür, bir çirkin hal gelir. Denişik (değişik) gibi olur. Çocuk rengini bulamaz. Tedavi için izinli bir kadına götürürler. Çocuğu soyarak, terazinin bir gözüne yatırılır, bir gözüne de saban (sapan) demiri korlar. Ekseri denk gelmez, denk getirilinceye kadar ev kiremidir konur. Sonra çocuk alınarak iç çamaşırları ve her şeyi kundakları ters giydirilip, çıkarılır. Bu ameliye üç defa Cumartesi günleri yapılır. İkinci Cumartesi bir kiremit, üçüncü Cumartesi ise yalnız sapan demiri ile denk getirilir. Sonunda çocuğun iyi olacağına inanılır.

(1) Gölpazarı Folkloru'nun daha evvelki yazıları VIII. cildimizin 3279, 3309, 3371, 3407, 3446 ve 3461. sayılarında çıkmıştır.

Yapılan Yanlışlıklar

Yazan : Sadi Yaver ATAMAN

Halk müziğimizin, radyo ve piyasa çalışmaları-nı yakın bir ilgi ile izle-yen meraklı dostlar, za-man zaman şikâyetlerde bulunurlar.

Doğru, ya da yanlış. Şikâyet bir ihtiyaçtır, fakat gerçekler de meydana dır. Bir süre evvel, günlük bir gazetede, dünya plâk kralı Mr. Kené East adında birisinin, Avrupa'daki bazı radyo istasyonları için, çeşitli plâk satın almak üzere İstanbul'a geldiğine ve bu plâkları Avrupa radyolarında, Türk Müziği yayımları saatlerinde yayımlayacağına dair bir haber çıkmıştı.

Aslında bu, sevindirici bir haberdir. Plâk Kralı-
nın satın aldığı plâkların
mahiyeti hakkında yap-
tığım araştırmada, öğ-
rendim ki, bu zaatın aldı-
ğı plâklar, Halk Müziği-
mizin gerçek değerleriy-
le asla ilgisi olmayan, pi-
yasa makû havalardır.

Şimdi, bu adam gidecek, Avrupa radyolarında bunları, Türk Müziğidir, diye yayımlayacak. Memleket kültürü ile ilgili çalışmaların gidişinden sorumlu olanlar da, derin bir ilgisizlik içinde, memleketimizi dünyaya tanıtmıyor, diye sevinceklerdir.

Gerçek şudur ki, sırf menfaat kaygusu ve ticaret zihniyetiyle, folklor mahsullerimizi soysuzlaştırıcı çalışmaların, mem-

Folklorculuğu, sadece türkücülükten ibaret sayan, duvar afişlerinde birtakım türedi sanat madrabazarını — kelimeyi de yanlış yazarak — «Folklor Yıldızları» diye reklâm eden,

(Si ve Mi bemollerin, çengelli çizgi ile yazılması; bu türkiide de olduğu gibi, halk müziğinde bu perdelerin tam koma olmayışları ve daha yatık bulunmalarındandır.)

sorumsuz ve pervasız çalışmalar, biraz da kuvvetini radyolardan almaktadırlar. Radyolarımız, bu piyasa faaliyetlerini besleyen, teşvik eden durumu ile, iyi örnek olabilecek asıl fonksiyonunu yitirmiş görünmektedir.

Bazı dostlar, radyolar-
da halk türkülerine faz-
la yer verilmediğinden

ARAŞTIRMALARI

şikâyetçidirler. Ben, bu kanaatte değilim. Asıl iş, halk türküleri yayınlarını çoğaltmak değil, kaliteli bir Halk Musikisi sistemi ve folklor yayın disiplini kurmaktır.

Bugün radyolarımızda, türkü yayınları had-dinden fazla olduğu içindir ki, kalitesini ve enteresantlığını yitirmiştir. Repertuar kısır, yeni araştırmalar yoktur. Mütemadiyen aynı parçaların tekrarı, dondurulmuş programlarla, prototip, kalıpcılık sistemi-ne devam, Halk Müziğinin yaşayan canlılığını vermekten uzak, hareketsiz, renksiz çalışmalar, hep bu çokluğun tabii neticesidir.

Türkü yayınlarının, bir folklor disiplini ve işlek programcılık sistemi ile düzenlenmediği, birçok türkülerin yanlış çalınıp okunduğu bir vakıdır. Bilhassa menşeleri, doğuşlarında âmil olan hâdiseler, sözler de yanlış aktarılmaktadır.

Türkülerin menşelerini tâyininde, yakılmasına âmil olan hâdiseleri, tavır, üslûp, edâ, şive, dil, ritm gibi bölge özellik-

Devlet Konservatuvarının araştırmalarında da yapılmıştır. Örneklerini vermek mümkündür: Söğelimi, Safranbolu'da çıkan «Hacosman» türküsü; «Hancosman» diye Çerkeşe mâl edilmiştir. Birbirine yakın bölgeler arasında pazarcılık ve kültür alışverişi gibi münasebetlerin folklor araştırmalarında önemi vardır. Nitekim Safranbolu ile Çerkeş arasında da bu münasebet; sık ve devamlı olagelmış ve gelmektedir. «Hacosman» türküsü; benim çocukluğumda; Urgancı Hacı Osman adında birinin adları kötüye çıkan iki gelini için Kelem Fadimi tarafından yakılmıştır. Burada bir incelik de vardır: Hacı Osman'ın gelinlerinin dile düşmesi o kadar önemli değildir ama, adı Hacıya çıkmış bir adamın gelinlerinin dile düşmesi halkın tecessüsünü uyandırmakta daha ilgi çekici ve zevklendirici bir hâdisedir.

Folklor araştırmalarının da hâdiseleri en ince noktalarına kadar değerlendirmenin büyük önemi vardır.

Çerkeş'te yaptığım araştırmalarda, öğrendiğime göre, Devlet Konservatuarı Heyeti, bu türküyü, Yemenici İsmail atında birinden almıştır. Bu adam, türküyü Çerkeş'te değirmencilik yapan Safranbolu'nun Yazı köyünden Pekmez Mehmet adındaki şahıstan öğrendiğini söylemiştir. Pekmez Mehmed; ben de

tanırım. Halk şairleri gibi söyler, güzel ses ile mahallî türkûleri çok güzel okurdu. «Hacosman-ın», «Hancosman» olması, bir yakıştırmanın neticesidir. Yemenici İsmail de türküyü «Hacosman» diye okumaktadır. Heyetin Safranbolu'dan aldığı türkülerin de asıllarına uygun olmadığı bir gerçektir. Söz gelimi, «Açkapı Oyun Havası», Mistan adında solak saz çalan birisinden alınmıştır. Safranbolu'nun ustaları Balaban Mehmet, Karagözün Mehmet, Guluğun Efe, Habis, İsmail Çavuş gibi içlerinde bugün de yayayan eskilerle kontrol ler yapılmıştır.

Bu araştırmaların mey-
danda olan birkaç örne-
ği ister istemez, her
yerde böyle yapıldığı his-
sini uyandırmaktadır ki,
meselâ; «Eklemidir koca
konak ekleme» diye baş-
lıyan Buldan Zeybek Ha-
vasının, Aydın'dan gös-
terilmesi, Aydınnın «Top-
yatağı» Zeybek havası-
nın Eskişehirde maledil-
mesi, «Tütüncüden tütün
aldım» diye başlayan Ru-
meli ağzının Antakya
türküsi, diye yayınlan-
ması, «Gezer gider Cey-
lânım» Kars türküsünün
Şebinkarahisar türküsü di-
ye anons edilmesi, hep
bu disiplinsiz çalışmalar-
ın birer örneğidir. To-
kat türkülerinin, Sivas
türkülerıyla karıştırılma-
sından bir zamanlar To-
kat Musiki Derneği şî-
kâyetle bulunmuştu. Bar-
tın, Samsun, Giresun,
Yozgat, Silifke, Bolu'dan

da bu gibi şikâyetler aldığımız olmuştur.

Türkülerin değişik ve yanlış çalınıp okunduğu iddiasının da dayandığı noktalar vardır. Bunun «Varyant» meselesiyle de ilgisi yoktur. Varyantlar, türkülerin folklorik karakteri korunarak mahalli kalıplara sokulmuş, çeşitli ağzlarla söylenen örneklerdir.

Kültürsüz ve anlayışsız çalışmaların tesbit edilmiş örnekleri çoktur. Bunlardan karakteristiki iki tanesini veriyorum: Köroğlu'nun «Tan yeri atanda şafak söken-de», diye başhyan bir Kars varyantı, radyolar-da «Tan yeri atmadan şafak sökmeden», diye okunmaktadır. Tarihî bir gerçektir ki, Türkler; düşmanlarına «Tan yeri atmadan», yani ortalık ısımadan hörelenmeyi, kahbelik sayarlar, Tan yeri atıp gözgözü görünce, «Hazirol âkibetine», diyerek mertliğin şanı ile döğüşürlerdi. Anadolu dialektolojisinde, çeşitli ağzların tipik karakterlerini en çok türküler yansıtmaktadır. Kars Ağzında «Atanda, sökende, gelende, gidende», vardır. «Ham meyveydım kopardılar dalımdan» sözlerini kapsayan türkü de «Ham meyveyı kopardılar dalından» diye yanlış okunmaktadır. Türkü, henüz gelinlik çağına gelmiş, bir başkasına gönüllü körpe bir yavrunun zorla başkasına satılması ve verem olup ölmesi üzerine yakılmış bir ağıttır. Ağıt-

lar, genellikle kahramanın ağzından yakılır. «Ham meyveyı kopardılar dalından - Ayırdılar beni nazlı yarımden», diye yanlış okunan türkünün doğrusu, «Ham meyveydım kopardılar dalımdan - Ayırdılar beni nazlı yarımden» dir.

Hele en çok dikkati çeken bir üslup hatası vardır ki, bunu da kaydetmeden geçemiyeceğim. Halk türkülerinde, genellikle birinci heceler kısa, ikinci heceler uzundur. Sözelimi «Ba-cadan, Hocadan» kelime-leri, «Baacaadan», «Hoo-caadan» diye değil, «Ba-cadan, Hocaadan» diye

okunması gerekir.

Bu kadar basit halk bilgisi anlayışından mahrum olanların, Radyo vasıtasıyla iyi örnek olabileceklerine inanmanın, en azından fazla iyimserlik olacağını hatırlatmak istiyoruz.

Radyolarımızda yanlış okunak türkülerden «Nazlı Kavak» adlı türkünün notasını veriyoruz. Bu türkü, Giresun'un yaşlı ve tanınmış bağlamacılarından Küçük Hüseyin'den alınmıştır. Ayrıca, yine tanınmış bağlamacılar Osman Kalıyancı ve Ahmet Yücesan'dan kontrol edilmiştir.

Bir Kadın Saz Şairi :

Adanalı Hasibe Ramazanoğlu

Yazan: Nizami NEFESLİ

Düştü İstanbul peşine.
İstanbul'a biz kurbanız,
Sen de kul ol eşliğine!

★

Temizdir benim ayarım,
Ben, sayılısam sayarım...

Yurduma el atanların
Gözlerini hep oyarım.

★

Hastanede vefat eden
kızı için, hastahane kori
dorunda için için ağlıyor
ve şöyle sesleniyor:

Burası mı garip hastahane-
nesi,

Hani hasta, neden çıkmıyor sesi?

Açıverin biraz yüzün göreyim,
İşte benim, o hastanın annesi!

★

Gonca gülüm açılmadan
soldu mu,

Hakkın emri heman yerin buldu mu,

Annesine hasret giden meleşim,

Senin ile boş mezarlar doldu mu?

Hasibe Hanımın mahdumları Ekrem Ramazanoğlu, Adana'nın Kurtuluş Mücadelesinde, millis kuvvetlerinin başında büyük kahramanlıklar ve başarılar göstermiş bir şairi medardır. Hâlen İstanbul'da Çamlıca'da ikamet etmektedir. Tasavvuf sahasında çok değerli şiir ve nefesleri vardır. İleride kendilerinin müsaadeleriyle örnekler vereceğim.

Hasibe Hanım:

Uyuma gözlerim, uyuma,
Kör olursun yuma yuma:

Uyumak zamanı geçti,
Vatan geldi uçuruma.

Seyhan:

Benim, sizin vatanınız!
Aman, beni kurtarınız!
Düşman pençesinde kaldım,

Kurudu mu TÜRK kanınız?

Tiren Ulukışla'ya gelince,
Adana'ya bir vedâ mesajı yolluyor:

Yaşa Ulukışla, yaşa,
Tuttun bizi kara kışa.
Suç, ne sende ne de bizde,

Yazılanlar gelir başa.

★

Tanrım yücelerden yüce,
Yalvarım gündüz gece,
Şimdi muhacire döndük;
Tiren hududu geçince.

★

Ne ses kaldı, ne de seda,
Ne naz kaldı ne de edâ.
İşte burası huduttur,
Güzel vatanım elvedâ.

Vatanımı büyük bir aşkla seven, bu Türk hanımının Çanakkale için söylediği şiirden elimize geçen parçalar ise şunlardır:

Burası mı Çanakkale?
Mecruhları korlar sala.
Bundan sonra bunum ismi:

Hem şanlı, hem kanlı kale.

★

Düşman eşine eşine,

1966 YILINDA

3.5
MİLYON
LİRALIK

Tam konforlu apartman daireleri
çeşitli, zengin para ikramiyeleri

AKBANK

Birinci Aşıklar Bayramı

Yazan : İhsan HİNÇER

Âşık Çobanoğlu ile Âşık Davut Sulari atışma ânında (sağda jüri üyeleri görülüyor)

Konya Turizm Derneği'nin düzenlediği «Âşık Bayramı», 7, 8 ve 9 Ekim 1966 günleri Konya'da yapıldı.

Tertip Kurulu Cemal Erkök, Ömer Nergiz, Mustafa Koşan, Celâleddin Kışmır ve Ali Rıdvan Bülbül'den müteşekkildi. Konya Turizm Derneği Başkanı şair Feyzi Halıcı ve Kurulun gayretiyle Âşık Bayramı, bütün yurtda duyuruldu. Bayrama katılmak üzere 34 âşık, Konya Turizm Derneği ile temasa geldi.

Âşık Bayramı'na bunlardan: 1) Karşı Dursun Cevlânî, 2) Çorumlu Hüseyin Çırakman, 3) Karşı Çobanoğlu (asıl adı: Murat Çobanlar, eski mahlası İnanî), 4) Karşı Sadi Hasretî (Değer), 5) Kayserili Derdi Derya (Ali Şahin), 6) Artvinli Efkârî (Adem Şentürk), 7) Adanalı Abdülvahab Kocaman, 8) Karşı Müdamî (Sabit Yalçın Palabıkoğlu), 9) Maraşlı Sabri Orak, 10) Şarkışlalı Ali İzzet Özkan, 11) Şarkışlalı Mehmet Ali Özkan, 12) Tokatlı Hasan Salman, 13) Sivassız Sefil Selimî, 14) Erzincanlı Davut Sularî, 15) Bünyanlı Adnan Türközü, 16) Kırşehirli Şemsi Yastıman, 17) Sivassız

Hasan Yıldırım iştirak etti.

Jüride Cahit Öztelli, Feyzi Halıcı, Sadi Yaver Ataman, Fahrettin Kırzioğlu, Mazhar Sakman ve İhsan Hınçer görev almıştı.

Bayrama Konya'da büyük bir ilgi gösterildi. Program üç kısma ayrılmıştı: Birinci bölümü irticalen yapılacak atışma ve karşılaşma, ikinci bölümü her âşığın kendisine ait bir şiiri okuması, üçüncü bölümü de yine her âşığın yaktığı bir türküyü söylemesi teşkil ediyordu.

7 Ekim cuma günü saat 20.30 da başlayan Bayramın açış konuşmalarını, Konya Turizm Derneği Başkanı şair Feyzi Halıcı yaptı. Aynı derneğin ikinci başkanını Celâleddin Kışmır, Âşık Bayramı'nın gayesini anlattı, âşıklar ve halk şiiri hakkında konuştu. Daha sonra âşıkları tanıttı. Bunu takiben âşıkların en yaşlıları, âşıklar geleneğine göre dinleyicilere koşma tarzındaki şiirlerle «Merhaba» dediler. Âşık Efkârî, Âşık Müdamî, Âşık Dursun Cevlânî en yaşlı âşıklar olarak Konya'ya övgüde bulundular, irticalen güzellemler sundular. Dinleyiciler,

ARAŞTIRMALARI

4247

bu güzel başlangıcı alkışlarla, sürekli tezahüratla karşıladı. Diğer âşıklar da birer «hane» ile duygularını, sazla dile getirdiler. Bunu takiben de, yine âşıklar geleneğine uyularak Âşık Çobanoğlu, Koroğlu'ndan bir koçaklama okudu.

Sonra da âşıklar iki gruba ayrıldı: Karşı-beri deyişlemelerine geçildi. Tekelîm, takılma, atışma başladı. Bu ilk gece koşma tarzındaki takılma ve atışmaların ayakları (kafiye) jüri tarafından seçildi. İlk olarak «şefkat», «vefasız âşık» ve «erkân» ayakları verildi. Dinleyiciler tarafından yarışmanın bu ilk programı dikkatle ve zaman zaman yapılan büyük tezahüratla karşılandı. Tecrübeli ve genç âşıklar karşılıklı atıştılar.

Bunu her âşığın sazla bir şiirini okuması takip etti. Bu suretle ilk Âşık Gecesi saat 24 de tatlı bir şekilde sona erdi.

İlk gece, âşıkların derece ve kuvvetleri hakkında dinleyicilere ve jüriye ip-

uçları verdi. Hele Murat Çobanlar (Âşık Çobanoğlu) herkes üzerinde derin ve kuvvetli bir tesir bıraktı. Türk Halk Edebiyatı ve Âşıklar Tarihimize layık genç bir âşık olduğunu kabul ettirdi.

İkinci gece 8 ekim 1966 cumartesi günü aynı program çerçevesi içinde değişik şiirlerle ve kısaca dinleyicilere «merhaba» denildikten sonra, Çobanoğlu «Kızıroğlu Mustafa Bey» koçaklamasını sundu. Salon alkıştan yıkılacak hale geldi. Derhal atışmaya geçildi. Âşık Efkârî, genç âşık Sabri Orak; Posoflu Müdamî, Âşık Sefil Selimî; Sadi Hasretî (Değer), Hasan Salman ve Murat Çobanoğlu da Davut Sulari ile ve kur'a çekilerek karşılaştırıldılar. Karşılaşmalar ilk geceye göre daha ilginç ve başarılı oldu. Bu defa, ayakları jüri vermedi, her karşılaşmada en yaşlı âşık ayağı açtı ve ayağı da o vermiş oldu. İlk gecede Davut Sulari kiraz tutuk olduğu halde, bu defa açılmış. Çobanoğlu ile denk bir kuvvete ulaşmıştı. Sulari 42, Çobanoğlu ise 25 yaşında idi.

Âşıklar, Mevlâna türbesinde, jüri üyeleri, Konya Turizm Derneği Başkanı Feyzi Halıcı, Tertip Kurulundan Mustafa Koşan ve bazı ziyaretçilerle birlikte...

Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü

- 5 -

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

Şah Beyit, karalama da denen bu söz, divan edebiyatındaki makta' yerine, saz şairlerinin kendi şiirlerinde adlarının geçtiği mısra için verdikleri ad, terim.

Şah İsmail, o'ayı İran çevrelerinde geçen bir sevdâ hikâyesi.

Şahmaran, çok ünlü bir halk hikâyesi. Birinci kahramanı, yılanlar ülkesinin kadının hükümdarıdır.

Şairlik, Karagöz oyunlarından birinin adı.

Şaşırtmaca, terdit karşılığı terim. Konuşmayı ya da deyişi, karşısındaki kimşenin ummadığı biçimde bitirip bağlamaktır.

Şahiye - Şahiyat, şahiyat-ı sofiyane de denen bir nazım türü. Tanrı ile senli benli, şakalı bir söyleyişle konuşur gibi yazılan manzumelere denir. Tekke edebiyatı türlerinden biridir.

Şatranç, az kullanılmış bir nazım türü. Çoğu zaman on altı musammat beyitli ya da her beyitten bir bent meydana gelir. Musammat parçası aruzun «müfteilün müfteilün» ölçüsüyle yazılır ki hece ölçüsünün sekizlisine uyar. 19. yüzyılda kullanılmıştır.

Şeşartma, fazla mübalâğa karşılığı olup ancak taşlama, övme ve şahiyelelerde hoş karşılanır. Başka konularda iyi karşılanmaz.

Tahir ile Zühre, ünlü bir halk hikâyesi. Ayrıca Karagöz oyununa da geçmiştir.

Tahmis, Karagöz oyunlarından birinin adı.

Tapuş, Gülşenî tarikatinde ilâhiye verilen ad. Bkz. ilâhi.

Takım, bkz. Düzüm.

Taklitçi, Orta oyununda oyunculara verilen ad. Bunlar Karagözde olduğu gibi Arap, Kürt, Lâz, Arnavut, Yahudi, Rum taklitleri yaparlar. Ayrıca hayvan taklitleri de yaparlar. Pişekâr ve Kavuklu'dan (b. bkz.) sonra ortaya çıkar, taklitlere başlarlar.

Tandır Başı Masakı, halk hikâyecilerince karışık, uzun ve türküsüz masallara

verilen ad.

Tapşırma, saz şairlerinin ve hikâyecilerinin mahlâs yerine kullandıkları bir terim.

Tarikat, tasavvufa dayanan ve kimisi eski dinlerin kalıntılarını yaşatan, kimisi de şeriatın pek sert ve bencil hükümlerini yumuşatmak ihtiyacıyla meydana gelen türlü islâm öğretilerine verilen ad. yol. Bektaşî tarikatı, Mevlevî tarikatı gibi.

Tartı, bkz. Ölçü.

Tasavvuf, İslâm mistizmi, felsefesi. Temeli «Vahdet-i Vücut» yani varlıkta birliktir. Bkz. Tasavvuf edebiyatı.

Tasavvuf Edebiyatı, Tasavvuf düşüncelerinin yarattığı edebiyat. XII. yüzyılda Ahmet Yesevî ile başlar, Yunus Emre ile gelişir. Hikmet, ilâhî, nefes, nutuk, devriye gibi nazım türleri bu edebiyatta görülür.

Taşlama; Kötiilemek, yermek, alay etmek için söylenen şiirler. Sayılan üç öge bir arada bulunur. Biçim yönünden koşma ve destanlara, bazı da sekizli semailere benzer. Dörtlük sayısı konuya göre istenildiği kadar olabilir.

Tecnis, kafiyeleleri cinaslı manzume. Çoğu cinasları birden çok söz ve takıllarla yapılır.

Tekellüm, Saz şairlerinin birbirleriyle yaptıkları şiir yarışmasına verdikleri ad. Bkz. tekerleme.

Tekerleme, 1. Âşık fasıllarında yazılan yarışmalara verilen ad. Bu halk terimine karşı âşıklar «tekellüm» derler. 2. masalların başlangıcında anlamsız, kafiye gibi ses düzeni bulunan bölüm. Çoğu zaman «Bir varmış bir yokmuş» ile başlar.

Tekke, eskiden tarikat erlerinin toplanıp âyin yaptıkları yer. Burada aynı zamanda saz ve söz öğrenimi de yapılırdı.

Telle Söylemek, halk hikâyelerinde heyecanlı, duygulu yerlerin manzum olarak sazla birlikte ezgi ile söylenmesi.

Tercüman, ya da **Terceman**, Bektaşî-Alevî'lerde bir iş yaparken okunan türk-

ARAŞTIRMALARI

4251

çe dualar. Manzum ya da nesir olabilir.

Ters Evlenme, Karagöz oyunlarından biri. Sahte gelin de denir.

Tezene, Tezgene, Tazene, Tazyane, Telli çalgıların vurma aracı, mızrap.

Timarhane, Karagöz oyunlarından.

Topal Koşma, Çankırı ilinde bir oyun havasına bu ad verilir.

Toy, halk hikâyelerinin sonunda okunan ezgisi oynak, neşeli türkü.

Tûti - Nâme, bir çerçeve hikâye (b. bkz.) içinde doksan kadar masalımsı küçük hikâye bulunan bir halk masal kitabı. Çerçeve hikâye dışındaki hikâyeleri çok akıllı bir papağan anlatır.

Türkânî, Türkmenlerin özel bir ezgi ile söyledikleri türkülerine verilen ad. Nazımının biçim düzeniyle değişiklik göstermez, yalnız ezgi ayrılığından bu adı alır.

Türkü, 1. Halkın ezgi ile söylediği her türlü nazım. 2. Saz şairlerinin koşma biçiminde söyledikleri, yalnız dördüncü mısralarının her dörtlükte, olduğu gibi tekrar edilen nazım. Bazı kere bu tekrar edilen, iki mısra olabilir (bkz. kavuştak). Bu durumda her parça beş mısralık olur. Her parcadaki ilk üç mısra kendi aralarında kafiyeleli olur. Ölçüsü onbir ya da sekiz heceli olabilir. Konusu sevdâ, hasret gibi duygular olabildiği gibi, gülünçlü de olabilir.

Türkü Yakıcı, türkü yakan kimse. Bkz, türkü yakmak.

Türkü Yakmak, bir olaydan sonra, o olayla ilgili türkü çıkarmaya denir.

Tuyug, halk edebiyatında, rubâînin karşılığı nazım terimi. Dört mısralık olur. Kafiyesi mâni gibidir. Anlamca yüksek, dil bakımından ciddi olur. Onbir heceli olanları aruzun «fâilâtün fâilâtün fâilün» ölçüsüne uyar. Az kullanılan bir nazım türüdür.

Uçkur Havası, çabuk bir ezgi ile söylenen türkülerine verilen ad.

Usta, yetişkin âşık. Geleneğe göre, gençler ustalarına hizmet ederek, onlardan ders görürler, saz ve söz öğrenirler. Öyle yetişirlerdi. Çraklar öğreticilerine usta diye hitap ederlerdi.

Usta Mahı, usta ve ünlü âşıkların şiirlerine verilen ad. Âşık fasıllarına önce

usta malları ile başlanırdı.

Uyanış, Alevî - Bektaşîlerce bir kimşenin şiir (nefes) söylemeye başlamasına verilen ad.

Uydurma, saz şairlerince nazire ve tanzir karşılığı olarak kullanılan terim.

Uzun Hava, 1. Doğu Anadolu'ya özgü bir çeşit türkü ezgisi. 2. Türkânî, var-sağı, bayatı gibi eski ve bölgedeki Urfa ağzı, Harput ağzı, Eğin ağzı gibi ezgi tiplerinin usul bakımından kalıplara bağlanamayan serbest ritimli ezgilerin hepsine birden verilen ad.

Üçleme, üçer mısralı parçalardan meydana gelmiş nazım.

Üst, bir beytin birinci mısrası. Üst satır da denir.

Üst Satır, bkz. Üst.

Varsağı, Tarsus bölgesinde bulunan Varsak aşiretinin söyledikleri bir çeşit yiğitçe ünlemleri de bulunan türkü. Biçimi koşmaya benzer, çoğu sekiz heceli olur.

Vezn-i Âhîr, bir mısram her parçası görünüşte aruzun bir «müstefilâtün» parçasına uygun ve her mısra dört parçadan meydana gelen ve bir dörtlükten sonra dört dörtlük meydana gelebilen musammat şiirlere verilen ad. Dü-beyt de denir. Pek az ve sanat göstermek amacıyla yazılmıştır.

Virt, Alevî-Bektaşîlerin belli vakıtlarda tekrarladıkları manzum dua.

Yakım, bir kimse üzerine yakılan şiir, türkü.

Yakmak, bkz. Türkü yakmak.

Yakıştırma, bkz. Dokuma.

Yalova Safası, ünlü bir Karagöz oyunu.

Yanıtmaca, Anonim halk edebiyatında bir tür. Çabuk çabuk söylenerek dinleyenlerin anlamasına engel olmak, onu yanıltmak için söylenen yarı anlamsız, çok zaman kafiyeleli tekerleme niteliği gösteren söz dizisi.

Yaprak, Doğu illeri saz şairlerinin mısra karşılığı kullandıkları bir terim.

Yatılacak Yer, hikâyelerin anlatılması sırasında kısa bir süre için dinlenme verilir; halk sigara, çay içer. Kesilen bu yere «yatılacak yer» ya da «yatılan yer» denir.

Yazıcı, Karagöz oyunlarından biri.

Yozgat'ta Gayit-Kış Hazını

Yazan : Hasan ÖZBAŞ

Yozgatta kışlar uzun sürer. Bazı seneler pek şiddetli olur. Eskiden çok kar yağardı. Yollar kapanırdı. Dağlarda donup kalanlar olurdu. Kurtlar da bunalar şehire inerdi. Köylü şehire gelemezdi. (Şimdi 15 - 20 senetler eskisi gibi kar yağmamaktadır.) Köylü şehire gelmeyince piyasada mal daralır, bazı şeyleri bulmakta güçlük çekilirdi. Bilhassa fukara yiyeceği sayılan; yarma, bulgur, fasulya, patates, mercimek; nohut, turşu, katık, çalma, pekmez, eşi gibi şeyler ötedenberi bakkallarda kilo kilo satılmaz. Bunları halkın pazarında, köylüden şinikle veya batmanla alır.

Kışın piyasada mal daraldıkça, fiyatlar da o nisbette yükselir.

Yozgatta kışık yiyecekler döküm zamanlarında bol ve ucuz olur. Her şeyin iyisi yeni çıktığı, döküm zamanında bulunur. Bunun için Yozgatlılar ötedenberi yıllık erzaklarını döküm zamanlarında toptan alırlar, kışa saklarlar. Yozgatta havalar daima kuru ve serin olduğundan, saklanan erzaklar bozulmadan yıllarca durur.

Yıldız, saz şairlerince pek az kullanılan bir nazım biçimi.

Yığıtlama, bkz. Koçaklama.

Zencir - Bent, bkz. Zencirleme.

Zencir - Bent Ayaklı Koşma, hem zencir - bent hem ayaklı koşma olan şiirlere verilen ad. Çok az kullanılmıştır.

Zencirleme, kafiyesi koşma biçiminde olup, her mısraın sonundaki kafiyesi, kendinden sonra gelen mısraın ilk kelimesi olur. Zencir - bent de denir. Örnek:

Safder-i âlemsin, senden hidayet
Hidayet menbaı dilde be-gayet
Be-gayet cemalin nur beşaret
Beşaret gösterir hüsnün enveri.

Zenne, Ortaoyununun kadın rolünde oynayan erkek oyuncu.

Zümrüdü Anka, bu addaki masalın kahramanı efsanevi bir kuş. Yeraltı ülkelerinde yaşar, konuşur ve hikâyenin insan kahramanını yeryüzüne çıkarır.

— SON —

Kışın Yozgatta işler de kesatlaşır. Gün kazanıp gün yiyenler, yazın işlerin oynak zamanlarında ve her şeyin bol ve ucuz olduğu döküm zamanında; kışık erzak, yarmakacak ve hayvanlarının yiyeceklerini alıp koymayanlar, kışın kar kapıyı çevirip, dışarda tipi puful puful savrulduğu zaman, kara kara düşünmeye başlarlar. Çocukların hali daha beter olur. Eskiden bu hale düşen ev halkını müthiş bir telaş alırdı. Ananın yüzü turşu satar, babanın beti benzi atar, elini öfeler (ovalar) dururdu. Evin içinde sınırlar gerilir, kimse kimseye bir şey söylemezdi. Kedi miyavlasa, onlara dokunurdu.

Kara gün dostu kıt bulunur. Muhanet çetin olur. İçerde açım diyen çocuğun, ahırda bağırın hayvanın ağızına atacak bir şey bulamıyan ana baba şaşırırdı. Onun için «Yazın lâti lokum yiyen kışın b..... yer», «Dok acın halinden anlamaz», «Fukaranın yüzü soğuk olur» demişlerdir. (Şimdi hamt olsun o darlık kalmamıştır)

Yıllar ve hâdiselerin tecrübesi insanların ihtiyatlı olmağa sevkeder. Buhranlı günlerin şiddetinden korktukları için ötedenberi her Yozgatlı, karınca misali kışık yiyeceğini daha Mayıs ayından itibaren alıp saklamağa çabalar. «Karıncadan ibret al, yazdan kışı hazırla» derler.

Yozgatta kış için saklanan yiyecek şeylere, KİŞ HAZINI, KİŞ GAYTİ, veya sadece GAYIT derler.

KİŞ GAYITLARI

- 1 — Madımakal kuruşu
- 2 — Nane ve Mâdenis (Maydanos) kuruşu.
- 3 — Saya yağ = Sade yağ
- 4 — Pendir = Peynir
- 5 — Duzlu yaprak
- 6 — Kayısı ve erik kuruşu
- 7 — Go pahlı (Yeşil fasulya) kuruşu
- 8 — Ağ gabak (Su kabağı) kuruşu
- 9 — Baldırcan (Patlıcan) ve biber kuruşu
- 10 — Gırmızı pevleri = Domates salçası
- 11 — Mercimek ve nohut

ARAŞTIRMALARI

- 12 — Ağ pahlı = İç pahlı = Kuru fasulya
- 13 — Nişeste = Nişasta
- 14 — Turşu
- 15 — Yarma ve bulgur
- 16 — Gatık
- 17 — Gumpür = Patates
- 18 — Kelle Soğan
- 19 — Üsküle Soğan
- 20 — Hamur kesme (Makarna, Erişte, Çorbalık, ibikli mantı)
- 21 — Etlik (kıyma, sızgit, irişki, pastırma)
- 22 — Çalma, bekmez, eşi
- 23 — Hediklik buğday, çedene
- 24 — Patlatmak için cin mısırları
- 25 — Kış ekma (Yufka, eskiden kışa girerken yapıları baharaca yerlerdi)

Yukardaki Gayitlardan Ekim ayında en çok yapılan, Turşu ve Etliktir. Bunların mahallen hazırlanışları şöyledir:

TURŞU YURMA

Yozgatta, Hıyar, Patlıcan. (Şalak — Keleç — Kavun), Biber, Domates, Lahana turşuları yaparlar. Bunlar içinde en çok yapılan, Hıyar, Patlıcan ve Kavun turşularıdır.

a — Hıyar turşusu:

Hıyar turşusu iki türlü yapılır:

1 — Su ile

2 — Sirke ile

1 — Su ile; Hıyarları yurlar, başlarını acı kısımlarını keserler. Küpe doldururlar. Hıyarların üzerini örtenece su konur. Tuzunu biberini kararlar. Sarımsağını atarlar. Küpün ağzını örterler. 15 gün sonra gelir yani turşu olur. Bunu yazın da yaparlar. Sirkeli turşu yiyemiyenler, Su turşusunu tercih ederler.

2 — Sirke ile; Yas üzüm sıkılır, suyu na pekmez toprağı atılır. Ocakta tokur tokur kaynatılır. Sonra ocaktan indirilir. Sabahaca durur Ertesi gün hıyarlar yunur, başlarının acı kısımları kesilir. Bu hıyarlar küpe doldurulur. İçine acısı çıksın diye bir miktar yeşil biber de konur. Evvelce hazırlanan Üzüm suyunun içine yeteri kadar sirke konur. (Bir teneke üzüm suyuna 2 kilo sirke yeter) Sonra bu sirkeli üzüm suyu küpe, hıyarların üzerini örtenece doldurulur. Sarımsağı da atılır. (Bir

teneke turşuya, yarım kilo sarımsak atılır) Tuzun yetirilir. Küpün ağzı örtülür.

b — Baldırcan (Patlıcan) turşusu:

60 - 100 patlıcan alınır. Evde başları soyulur. Patlıcanlar taze ise, bir kaç gün bekletilir. Puruşur. Ondan sonra patlıcanların karnı yarılır. Sonra haşlanır. Patlıcanların başı yumuşayınca haşlandığı anlaşılır. Kaynar sudan çıkarılır. Soğuk suya atılır. Soğuk sudan sepete alınır. Sepette suyu sirkar. Sonra ekmek tahtasının üzerine dizilir. Bir sıra dizildikten sonra çokça tuz atılır. İkinci sıra dizilir. Onun da üzerine tuz atılır. Böylece bir kat patlıcan bir kat tuz atılarak tuzlanır. Ondan sonra, kat kat dizilen patlıcanların üzerine geniş bir tahta konur, tahtanın üzerine de çokça taş yığılır. Patlıcanlar baskıya konur. Baskıda sabahaca durur. Simsiyah suyu çıkar. Sabahleyin, baskıdan alınır, bir test içine konur. Üzerine üzüm suyu dökülür. Sirkesi de konur. Biraz döğülmüş sarımsak konur. Sonra biberi, (Yeşil biberler evvelâ ıgne-lenir, ondan sonra haşlanır, haşlandıktan sonra evvelâ soğuk suya batırılır sonra içine) konur. (Baldırcan turşusuna toz biber atılmaz. Çok acı biber de yaramaz, onun için yeşil biberler haşlanır.) Biberler de atıldıktan sonra her patlıcanın içine, bir diş sarımsak, biraz maydanos, bir biber konarak küpe atılır. Böylece patlıcanlar

SÖT VEREN ANNELER,
KANSIZLIK, ZAFİYET
KLOROZ, İSTAHSIZLIK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİN

(Basın: 23097-143)

küpe doldurulduktan sonra, üzerine test-teki sirkeli üzüm suyu patlıcanların üzerine örtenece konur. Küpün ağzı örtülür. (Sirke üzüm suyunu döndürür)

c - Kelek = Şalak = Kavun turşusu:

Kavun turşusu, yetmemiş ufacık sert kavunlardan yapılır. Bu ufacık sert kavunlara, ŞALAK veya KELEK derler. Bunun için bu turşuya, Şalak veya Kelek turşusu da derler.

Kavun turşusu yapmak için; (7 nüfuslu bir aile için) 6 batman kelek alınır. Kelekler soyulur ve içleri çıkarılır. Dilim dilim doğranır. Teste konur. Üzerine üç hapaz (iki eli alttan iyice birbirine dayayıp, parmak uçlarını birleştirmek suretiyle iki avucun bir arada aldığı miktar bir hapazdır) tuz atılır, karıştırılır. Böylece sabahaca durur. Tuzunu alır. Sabahleyin yunur. Soyulur gider. Yunduktan sonra teste alınır, üzerine su konur. İçine yalandan döğülmüş sarımsağı konur. Tuzu, biberi yetirilir. Buna toz biber atılır. Tuz ve biberini, suyunu ağza alarak kararlarlar. Böylece testte iyice kardıktan sonra küpe doldurulur. İçine tek tük gayet ufak şalakları soymadan, yalnız başını keserek tüm tüm atarlar. Kavun turşusu kuyu suyu ile daha iyi olur. Kuyu suyu sert tutar.

ETLİK

Yorgatta Eylül deyince kuvvetli bir

yağmur yağar. Sonra açar. Çimenler yeşerir. Ondan sonra aralıklı yağışlar devam eder. Artık havalar soğumaya başlar. Ekim - Kasım aylarında bir ara havalar açık ve güneşli olur. Buna pastırma yazı derler. Etlük pastırma yazın da yapılır.

Etlük denince: Kıyma, Sızgıt, İrişki, Pastırma akla gelir.

KIYMA — SIZGIT

Kıyma ve sızgıt yapmak için horantasına göre 1 - 3 Davar (Koyun veya Tiftik Keçi) alırlar. Evlerinde keserler. Etlük bir kısmını kıymalık ayırırlar. Geri kalanı da kuşbaşı ve ufak kemikli parçalara ayırırlar. Bu da sızgıttır.

Kıymalık için ayrılan yağlı etlerin içine kuyruk ta atarak et makinesinde çekeler. (Eskiden et makinesi yokken, etleri ET TAHTASI dedikleri kalın bir tahta üzerinde satırla kıyarlardı.) Çekilen veya kıyılan, kıyma bol yağ ile KUZU TESTİ'nde kavrulur. Bu kıymaya biraz fazlaca tuz atarlar. İyice kızardıktan sonra ocaktan indirirler. İLÂENÇE'lere (Karavana'nın biraz küçüğü) veya büyük sahanlara boşaltırlar. Bu kaplarda kıyma soğur ve donar. Ondan sonra kaplardan çıkararak tekerlekler halinde torbalara kor kışa saklarlar. Kışın kıyma lüzüm edince, torbadan ye'eri kadar çıkarır kullanırlar.

(Gelecek sayıda bitecek)

Hüsnü Yusuf

Derleyen : Numan KARTAL

Derleniş yeri ve yılı Kandıra - Bakırlı köyü, 1958, Masahı anlatan: Fatma Uzun

Bir varmış yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, devler top oynarken, eski hamam içinde. Evirmişler çevirmişler, dam üstünde saksağan derken leyleğe çekirdek verirken, narı nar ağacında çatlatmışlar. Akmış suları yere alkan olmuş, varmış padişahın kızına al yakan olmuş. Kız yanmış tutuşmuş, varmış odasına oturmuş. Kör gitmiş penceresine, bir gül dikmiş pencerenin dibine. Gül bü-yümüş, dalında kılbüller ürtmüş, kılbüller öter, açan tomurcuk güller günül-lerde tüter, kız da pencere kenarında onlarla gününü gün edermiş. Sözü çokça uzatım, imdi oturun ocak başına, biraz kül biraz söz deyim de dinleyin neler geldi Hüsnü Yusuf'un başına. Dinleyen murada erecek, dinlemeyen Hüsnü Yusuf'un ahına tutulacak.

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde padişahın güzel bir kızı varmış. Evin bir tanesi, nur tanesiymiş. Hiç bir iş yapmaz, masallardaki gibi yaşarmış. Bir sabah kalkmış, pencereye varmış. O sabah ta yufkacık - incecik - bir kar yağmış. Eğilip gül dalından gül koparacağı sırada pencerenin altından iki avcı geçmiş. Elllerinde tavşan varmış, tavşandan kan almış. Arkadan başka avcı geçmiş, tavşandan akan kanları görmüş, ak karın üstüne kırmızı kan ne güzel yakışmış demiş. Sonra olduğu yerde durmuş, kana uzun boylu bakmış ta «ne de güzel, Hüsnü Yusuf'un al yanağına gül dudağına benzemiş.» diye söylenmiş. Kız bu sözleri işitmiş, gönü-lü Yusuf'a gitmiş. Görmeden yüzünü sevdim özünü diye seslenmekten edememiş. Varmış oturmuş penceresine, Yusuf girmiş düşünmüş. Yemez içmez olmuş, gönül-den kavrulmuş. Gece uyku girmez gündüz uyku girmez olmuş gözüne, kara sevdâ kara etmiş dünyayı gözüne. Ama ne yapacağını bilememiş kara taşta dert yanmış ta dardına yanan olmamış. Ak yürekli ak pülçekli anacağı şaşırmış kalmış Kızım kızım kınalı kızım gözleri sürmeli canım kızım söyle derdini bileyim kendimi demiş te kızı ana beni anlasana ben yandım Hüsnü Yusuf'un gül yanağı ile tomurcuk dudağına demiş. O sırada pence-reye bir kuş gelmiş kız ne güzel kuş deyip kuşu tutmak istemiş. Kuş dile gelmiş, abla abla, karnım acıktı, bir yudumcuk ekmekle biraz su ver de seni Hüsnü Yusuf'un yanına götürüyem demiş. Kız sevinmiş ağlayan gözleri gülmüş. Kuş kızı sırtına almış, yedi yılla bir güz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, varmış Hüsnü Yusuf'un evine. Bacadan girmiş içeriye. Kız önce etrafına bir bakınmış evde bir değişikliğin olduğunu nasıl anlatırım diye düşünmüş. Tutmuş şamdanları baş aşağı çevirmiş, yerlerini değiştirmiş. Bacadan çıkarken içeri Hüsnü Yusuf girmiş, kızı görmüş ama ne edeceğini bilememiş.

Kuşla kız düşmüşler yola. Az gitmişler uz gitmişler, enginleri yüce yüce dağlar ile nice çölleri aşmışlar da dinlenmek için yere oturmuşlar. Kuş uçup gitmiş, kız el etmiş. Sonra kız kalkmış, yürümeye başlamış. Yürürken yaşlı bir kadına rastlamış. Kadın kazanda su kaynatır, geleni oynatırmış Ama bu sırada odunu bitmiş, kızdan dağdan odun getirmesini rica etmiş. Kız korkarım deyince kazanın başında kalmış, yaşlı kadını dağa odun getirmeye salmış. Kız kazanı devirmiş, oradan ayrılp gitmiş. Derken bir ihtiyar ak saçlı, yaşlı başlı piri faniye rastgelmiş. Yaşlı adam şaşırmış, aman kızım böyle yalnız gezilmez yanıp gidene burada deliler bile üzülmüş, gel gidelim bizim eve demiş. Kızla ihtiyar çıkmışlar yola varmışlar Hindistan'a. Dönmüşler dolanmışlar, çok yollar aşmışlar, deliler ülkesinde savaşmışlar da gelmişler evlerine. O adamın bir deli kızı varmış, padişah kızı ile yatarsa akıllı olacaktı. Akşam olmuş, yatma zamanı gelmiş. Adamı kızı fazla yerim yoktur, bilmem rica etsem deli kızımın yatarsın demiş. Öyle yapmışlar, bir arada yatmışlar. Sabah olmuş, deli kız düzelmiş. Adamcağız şaşırmış, sen olmayasın bir pa-

Florürlü diş macunu

Diş minelerini sertleştirir

Cürümleri önler

Derlemeler :

Bedesten Köyü Folkloru

a — Tarihçe:

Bedesten köyü Kırıkkale ilçesine bağlı uzak bir dağ köyüdür. Dört yanı ormanlarla kaplı, tamamen içine kapanık bir yer burası. Köy bir yamaca kurulmuş, çevresini Küre dağları sarmıştır. Yaşlıların anlattıklarına göre bu yöreler daha önceleri bomboşmuş. Dağda-bayırda yaban hayvanları dolanırmış. Fakat son gezilerimde burada tuğla kırıkları ve küp parçaları gördüm. Bunların Roma kalıntıları olma ihtimali vardır. Aradan uzun bir zaman geçmiş, Yörükler burayı mesken tutmuş. İlk Bedesten köyü Güneydeki Balımar yöresindeymiş. Sonra Doğudan yeni yeni

dişah kızı demiş. Kız öyledir diye karşılık vermiş. Bu sırada da kuş Hüsnü Yusuf'un penceresine konmuş, kızın olduğu yeri haber vermiş. Meğer Hüsnü Yusuf'ta kız için yanıp kül olmuş. Yana yana dönmüş sarı muma, ne yer ne içermiş. Anacığı okuyup üfler, hocaya gider de derdine derman bulamazmış. Küçük kuş hıızır gibi yetişip Hüsnü Yusuf'u kurtarmış. Hüsnü Yusuf mektup yazmış, padişah kızına gönderip geleceğini bildirmiş. Aşkını bir iyice dile getirmiş Hüsnü Yusuf sözünü tutmuş. Kızı görmeye gelmiş, tanışmışlar. Bağrıları yanmış, derinden bir ah çekmişler. Ah ile birlikte dağları inletmişler. Ama Hüsnü Yusuf sevgisini söyleyememiş, başını önüne eğip gitmiş. Sadece giderken iki gün sonra tekrar geleceğim demiş. Ev sahibinin kadını durumu anlamış, kızım aşıklık zordur, ama kara sevda hoştur demiş te oğlana gönlünü açmasını istemiş. Bizim burada adet kahve verirken kahve filcanını yere düşürmektir demiş. Yusuf çıkagelmiş, kız kahveyi verirken filcanı yere düşürmüştü. Filcan kırılmış, kadın eyvah filcanım diye bağırmış. Yusuf bağırmış anacığım, al paramı demiş, o zaman Hüsnü Yusuf'un kızı istediğini iyice anlamış. Düğün dernek kurulmuş, davullar vurulmuş, kırk gün kırk gece düğün derken gökten üç elma düşmüş. Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.

Yazan : M. Güner DEMİRAY

boyılar gelmeye başlamış, bunlar çoğunlukla vurucu oldukları için bu yerleri kendilerine uygun bulmuşlar. Göçebe boyılar zamanla toprağa bağlanıp kalmışlar. Bedesten çevresi ormanlarında çok domuz bulunmaktaymış. Kırmışlar. Çevrede en çok tavşan ve tülkiye rastlanır. Kuşlardan en çok keklik bulunur.

b — Gelenek ve inanışlar:

Evlenme burada başlıkla mümkün olur. Evlenmek isteyen erkeğin altı veya yedi bin lira başlık ödemesi gerekiyor. Çocukları küçükken birbirine sözlüyorlar. Buna beşik kertmesi diyorlar.

Yaşlılara hemen ayağa kalkıp yer gösteriyorlar.

Tarla, bağ ve bahçelerinde yer altı suyu buldukları zaman hemen suyun başına konu-konşu toplanıyor, suyu bulan adam bir teke kurban kesiyor. Ve çeşitli törenler yapıyor.

Inanışlara gelince:

Sekiz dişli öküzler sağlam yapılı olurmuş. Yedi dişli çabuk geçermiş.

Söğüde elma aşılarsa söğüt gece gece ağlarmış.

Öküzlerin ve ineklerin altına mavi boncuk takıyorlar. Nazar değmesi n, diye.

Alakarga, davara kurt dalacağı sırada «gıj... gıj» diye sesler çıkararak çobana haber verirmiş.

Ay yeni doğduğu zaman yaralı adam yarasını gösterirmiş, ayağının altından toprak alıp yalarmış.

Dağda bir ot varmış, çarşamba veya perşembe günleri o otu ehli adam keser, ekmiş. O zaman ot yerinde, yara yerinde kuruyacakmış.

Yüzde çıkan yarayı (Terme, Derme, Dermağ diyorlar) hocalar yazarsa iyi olurmuş.

Köstü: Yüzde çıkan gibi çıkarmış. Köstünün ocağı bulunurmuş. Köstüsü olan mendilini alır, gider ebeye verirmiş. Ebe de mendilin üstünde toprağı kesermiş. Kesilen ve okunan topraktan bir parça alır, yaraya konurmuş. Acı ve ekşi bir şey

ARAŞTIRMALARI

yemezmiş hasta.

Burada toprağı eşip kuyu hal ne getiriyorlar. Kuyunun duvar kısımlarına saman döşüyorlar, orta kısma da buğday dolduruyorlar.

Samanın fazlasını loda yapıyorlar.

Vücudun bir yeri taştan düşmeden incirise orayı bıçakla açar, soğan veya kara... basarlarmış. O kısımdan pis kan çıkarmış.

Samanyoluna Hicaz yolu diyorlar. Hicaz'a gidenler bu yoldan giderlermiş.

Turp yemeyi iyi sayıyorlar. «Yılda bir turp yemeli ya da tarlasından geçmeli.»

Ev kuşları yere yakın uçarken insan hiç belaya uğramazmış. Çünkü o hem belanın altında uçar, hem üstünde uçar kıldatmazmış.

Patlak dedikleri çalının suyu kaynatılıp onunla yıkanılırsa yaralara iyi gelirmiş.

Akşam güneşine ölümler güneşi diyorlar. Öte dünyada ölümler bu güneşle yaşarlarmış.

Tarlaya pazartes günü çitinek uğatırırırır.

Tavukların anası ölünce bütün tavuklar ölmüş.

Ekimin sonları soğuk geçerse tekeler çabuk yürürmüş. (Tekesemek)

Kabak teke ile boynuzlu teke vurursun, öte dünyada kabak teke hakkını istermiş.

Koç katımında tekelerin üzerine erkek çocuk korlarmış ki diş keşi, erkek oğlak doğursun.

c — Atasözleri:

Yolu yoluynan, ormanı baltasynan

Ağa tuttuğu kadar, çoban güttüğü kadar

Gülme keşe gelir başa.

Çalma kapımı el ucuyile, çalarlar kapımı zor gücüyle.

d — Pekmez Yapımı:

Köyün altında bir şirahane vardır. Burada pekmez yaparlar. Şöyle ki: Üst kısımda çiğneme yeri vardır. Oradan şirahane akacağı iki oluk haftlara uzar. Çiğ-

nemen üzüm sırası bu haftlara dökülür. Şıra bu haftlardan alınır, kazanlara konur ve kazanlar da ocakların üzerine bırakılır. Şıraya ak toprak atılır, kaynatılır. Sonra indirilir, süzülür ve tekrar kaynatılır, pekmez olur.

e — Halk ağzı ve Bitki adları

Palaz: Keklik yavrusu

Çitlek: Ay çiçeği

Şemen: Kokulu ufak kelek

Pace: Ocak

Çöge: Bazlama

Çepel: Gübür, süprüntü

Kodaz: Yarım çerik, yani dört kilogram

Döl: Davar yavrusu

Boruk: Çalı gib açık yeşil bir ot

Şemsiye otu: Yeşil renkli tere gibi bir ot

f — Efsaneler:

Köyün Doğu kesiminde büyük kütle halinde kayalar vardı. Oraları dolaştım. Köylünün biri bu kayalarla ilgili bir efsaneye anlattı. Bu kayalara «Gelinkayalar» diyorlar. Gelinkayalar, Geyikli deresinin ağzındadır. Tam derenin ağzında bulunmaktadı. Çok yeri yosun bağlamıştır. Zamanın behrinde bir harami ağası güzel bir geline vurulur. Gelinin kocası uzak bir diyara iş için gitmiş. Geline lâf atar söz atar. Gelin korkar, kaçar. Ormanları aşar gelir, bu kayaların altına gizlenir. Harami ağası peşinde atla izlemektedir onu. Gelin kayanın kovuğunda kucağında yavrusu ile Allaha yalvarır. Dileği kabul olur, kaya üstüne uçar. Harami ağası gelir atıyla kayaların üzerinde dolaşır, atın lep lep izleri kahr. Bulamaz ve geri döner.

(Sonu gelecek sayıda)

